

строк, на нашу думку, повинен становити не менше одного року (з урахуванням певного правонаступництва окремих положень спадкового законодавства, оскільки саме з такою тривалістю перебування особи на утриманні ст. 531 ЦК УРСР 1963 р. пов'язувала виникнення права на спадщину в утриманця).

Під поняттям «безпорадний стан» судовою практикою розуміє не лише тяжку хворобу, похилий вік, а й такий стан здоров'я, коли особа позбавлена можливості себе обслуговувати. Так, по одній зі справ у судовому рішенні зазначено, що у ході судового розгляду позивачем та її представником не надано суду будь-яких належних та допустимих доказів про перебування спадкодавця саме в безпорадному стані. Спадкодавець у силу свого похилого віку страждав рядом хвороб, які, однак, не позбавляли його можливості самостійно забезпечувати умови свого життя; зокрема, він до своїх останніх днів самостійно міг пересуватися в квартирі та поблизу свого будинку, виконувати дрібну побутову роботу тощо. Тому суд визнав відсутність підстав для зміни черговості при спадкуванні за законом.

Отже, реалізація положень ст. 1259 ЦК України створює для спадкоємців за законом додаткові можливості для здійснення своїх суб'єктивних прав на спадкування.

Баулін О.В., професор кафедри нагляду за додержанням законів при проведенні досудового розслідування Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ КПК УКРАЇНИ І ЇХ ВПЛИВ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Сьогодні триває процес апробації органами кримінальної юстиції прийнятого у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України (в назві і далі - КПК). Характерною ознакою цього процесу є різне розуміння юристами змісту термінології,

використаної законодавцем у вказаному кодексі. В окремих випадках це негативно позначається на ефективності застосування закріплених в ньому норм та ускладнює досягнення завдань кримінального провадження.

Для виходу із таких ситуацій частіше пропонують вносити зміни і доповнення до КПК. Іноді дійсно, без цього не обійтися. Але цей шлях є довгим за часом, потребує зусиль суб'єктів законодавчої ініціативи, а тому стає доцільним якщо були порушені вимоги щодо юридичної техніки законотворення та проігноровані певні властивості мови і термінології закону. Якщо ж цього не сталося, то і спосіб має бути іншим - системне тлумачення нормативних положень при їх застосуванні у конкретній практичній ситуації.

На жаль, переважна більшість вітчизняних юристів перебуває під впливом правової школи, що склалася в СРСР, і яка в умовах існування тоталітарної держави готувала юристів, здатних, перш за все, буквально тлумачити нормативний текст, з мінімальним власним творчим потенціалом щодо комплексного застосування різних методів тлумачення норм права, і головне - виконавців волі єдиної тоді в країні політичної партії - КПРС, зорієнтованих на підказки її керівних органів і вождів та вказівки свого начальства у випадках з'явлення правових казусів, конкуренції правових норм, колізій та лакун й «інших несподіванок» в праві. Але і в ті часи не усі правознавці були задоволені таким становищем і пропонували користуватися можливістю вузького і широкого розуміння змісту понять тих чи інших правових явищ. Це допускалося радянською правовою доктриною, оскільки інтереси держави і більшості населення переважали над інтересами меншин та індивідуума. Інші підходи вважалися або класово ворожими і шкідливими, або штучними, зайвими, не потрібними для забезпечення законності та правопорядку.

Як уявляється, домінування в сучасній слідчій і судовій практиці методу буквального тлумачення, яке досталося у спадок представникам кримінальної юстиції, і бажання більш прогресивної їх частини раціонально залучити й інші методи щоб повернутися до європейських правових традицій, на кращих

з яких ґрунтується і авторитет Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), обумовили низку проблем у кримінальному провадженні, що вимагають свого скорішого розв'язання через оновлення вітчизняної правової доктрини.

Так, п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК уповноважує суд у підготовчому засіданні повернути прокурору обвинувальний акт, якщо він не відповідає «вимогам цього Кодексу». Вимоги до цього акту передбачені у ст. 291 КПК, змістом якої іноді і обмежуються слідчі та прокурори, які невиправдано вузько розуміють підстави для його повернення. Але у п. 3 ч. 3 ст. 324 не зазначено, що він повертається лише за порушення ст. 291, якщо не відповідає вимогам КПК. Це може бути порушення права на захист (ст. ст. 20, 52 та ін. КПК), не ознайомлення з матеріалами досудового розслідування (ст. 290 КПК), вручення копії обвинувального акту не уповноваженою особою (ст. 293 КПК), інша невідповідність вимогам КПК, що унеможливує призначення судового розгляду та усунення якої в суді є не можливою. Наприклад, якщо в частині епізодів в обвинувальному акті не вказано місце вчинення злочинів, що позбавляє суд можливості визначитись з підсудністю кримінальної справи.

У той же час і судді вдаються до невиправдано розширеного тлумачення таких підстав. Згідно проведеного прокуратурою Сумської області узагальнення причин повернення обвинувальних актів, клопотань і угод про визнання винуватості (затв. заст. прокурора цієї області Маслюком С. В. 21.09.2015), Ковпаківський районний суд м. Суми повернув обвинувальний акт щодо Г., обвинуваченого за ч. 1 ст. 309, ч. 1 ст. 317 Кримінального кодексу України, через відсутність у ньому аналізу доказів, здобутих під час досудового розслідування, і «неправильне формулювання методики виготовлення наркотичних засобів в частині того, що вони виготовляються за допомогою металевої миски та інгредієнтів. Металева миска в цьому випадку є посудом - тобто підручним матеріалом, не за допомогою якої, а в якій виготовлялися наркотичні засоби». Помилка у формулюванні є, але вона не та, внаслідок якої суд має повертати обвинувальний акт прокурору.

1 не випадково, ухвала суду, який вдався до передчасного дослідження фактичних обставин злочину у підготовчому засіданні, була скасована 10.09.2015 р. внаслідок розгляду скарги прокурора апеляційним судом.

Дійсно, п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК передбачає виклад фактичних обставин кримінального правопорушення в обвинувальному акті, але лише тих «які прокурор вважає встановленими», тобто доведеними зібраними у досудовому розслідуванні доказами, і які він доводитиме в суді. У той же час, КПК не передбачає можливість повернення судом обвинувального акту прокурору з причин неповноти викладення фактичних обставин кримінального правопорушення, зокрема щодо способу і знаряддя його вчинення, оскільки не бажано щоб суд вдавався до дослідження і оцінки таких обставин в підготовчому судовому засіданні, а не в спеціально присвяченому для цього етапі - в судовому розгляді. До того, наведення аналізу доказів у обвинувальному акті не відповідає засадам змагальності і здатне формувати упереджене ставлення суду до обвинуваченого.

Для українських юристів взірцем системного підходу до тлумачення норм, закріплених у КПК, з метою визначення відповідності їх застосування вимогам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, нещодавно стало Рішення ЄСПЛ від 09.10.2014 у справі «Чанєв проти України». Суть у тому, що підозрюваного не було звільнено з-під варті по закінченні строку дії ухвали слідчого судді на тій підставі, що обвинувальний акт вже був надісланий до суду, який і мав вирішувати питання звільнення. Дану позицію підтримав прокурор, слідчий суддя, та апеляційний суд, посиляючись на

ч. 3 ст. 331 КПК, яка нібито зобов'язує суд розглянути доцільність тримання особи під вартою протягом 2-х місяців після надходження до нього обвинувального акту.

На думку ЄСПЛ ця позиція, як і ч. 3 ст. 331 КПК суперечать ст. 5 зазначеної Конвенції, оскільки надають суду

2 місяці щоб вирішити питання тримання під вартою підозрюваного, коли строк дії попередньої ухвали слідчого судді вже сплив. Ці місяці особа буде триматись під вартою без рішення суду, тобто незаконно. А закріплене у ч. 3 ст. 331 КПК

повноваження суду прямо суперечить засадам доступу до правосуддя, змагальності та диспозитивності, закріпленим в ст. 21, 22, 26 КПК, бо надає йому можливість без клопотання сторони обвинувачення за власною ініціативою продовжити тримання особи під вартою. За таких обставин суд перебирає на себе функції державного обвинувачення, демонструє упередженість щодо підозрюваного та вирішує питання, яке не виноситься стороною провадження на його розгляд.

Сподіваємось, що спрямування зусиль усіх, хто зацікавлений у відновленні довіри до юстиції в Україні, на розвиток змагальності сторін і подальше розмежування процесуальних функцій при здійсненні правосуддя поступово не лише реанімує здатність українських юристів до системного (комплексного, раціонального) тлумачення норм права, а й піднесе вміння тлумачити норми права в державі на рівень високого юридичного мистецтва.